

REZULTATI OPSERVACIJE NEPOŽELJNIH OBLIKA PONAŠANJA KOD UČENIKA S OŠTEĆENJIMA VIDA¹

Mira Oberman - Babić
Zorina Pinoza - Kukurin

Originalni znanstveni članak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.32

SAŽETAK

Cilj ovog rada je analiza rezultata opservacije nepoželjnih ponašanja kod slijepa i slabovidne djece na koja su ukazali defektolozi u Centru za odgoj i obrazovanje "Vinko Bek" Zagreb. Sustavnom opservacijom potvrđeno je postojanje svih identificiranih nepoželjnih ponašanja osim tri.

Pokazalo se da su takva ponašanja češća u situacijama koje su po svojoj prirodi strukturirane (rehabilitacijski rad i nastava), ali i u onima gdje se zahtijeva samoaktivnost i veća inicijativnost učenika (slobodno vrijeme). Ovi nalazi potkrepljeni su analizom nepoželjnih ponašanja kod pojedinih ispitanika u uzorku.

1. UVOD

Ponašanje djece treba izučavati u odnosu na njihove potrebe u različitim područjima (fizičkom, psihičkom i socijalnom). Nemogućnosti djeteta da zadovolji neku od svojih potreba u interakciji s okolinom izaziva kod njega reakciju koju doživljavamo kao nepoželjno ponašanje. Ova konstatacija vrijedi i za ponašanje djece s oštećenjem vida.

Jedna od osnovnih potreba slijepog i slabovidnog djeteta je potreba za sigurnošću. Osjećaj nesigurnosti može biti uvjetovan nezadovoljavajućim emocionalnim odnosima s bliskim osobama, te nerazumijevanjem onog što se događa u okolini kao i zbog nepredvidivosti okoline, koju se zbog oštećenja vida može kontrolirati u ograničenoj mjeri. Nedovoljan osjećaj sigurnosti zacijelo će se odraziti na

ponašanje takva djeteta (Popović, 1976), a oblici ponašanja, koji se javljaju, mogu se shvatiti kao obrambeni mehanizmi i signal su da se dijete osjeća ugroženo u težnji da realizira svoje potrebe. To je vjerojatno još i pojačano kod one djece koju se odvaja od obitelji zbog školovanja i rehabilitacije u specijaliziranoj ustanovi. Njihov daljnji razvoj i socijalizacija odvija se unutar grupe vršnjaka s oštećenjima vida. Grupa utječe na formiranje slijepog ili slabovidnog djeteta drugačije od roditeljskog doma, gdje ono zbog oštećenja vida često ima posebno mjesto, bilo da je prezasićeno ili mu se poklanja premalo pažnje. Osjećaj nesigurnosti i nesnalaženje djeteta mogu biti uzorkom nepoželjnog ponašanja. Manifestacije takvih ponašanja vjerojatno imaju odraza na uspješnost u učenju i rehabilitaciji. To je bio i razlog da se istraživanje nepoželjnih oblika ponašanja provede u specijaliziranoj us-

¹ Ovaj rad dio je Projekta Fakulteta za defektologiju "EVALUACIJA SELEKTIVNIH PROGRAMA ZA TRANSFORMACIJU NEDOSTATNIH I NEPOŽELJNIH OBLIKA PONAŠANJA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU"

tanovi za djecu s oštećenjima vida. U okviru toga defektolozi koju su vodili niže razrede osnovne škole i produženi stručni tretman u V. i VI. razredu izdvojili su ponašanja koja su doživjeli kao nepoželjna i ometajuća (Pinoza, 1988). Po svom obliku ta ponašanja su aktivna (agresivnost, neprestano privlačenje pažnje na sebe) i pasivna (izbjegavanje obaveza, nemotiviranost za rad). Ona se kvalitativno razlikuju od ponašanja druge djece i adekvatna su u određenoj dobi u toku normalnog razvoja djeteta. Kao nepoželjna ona se identificiraju u kontekstu očekivanja i procjenjuju po kriteriju socijalnog promašaja. Takve procjene variraju u različitim uvjetima specijalizirane ustanove, u različitim razredima, kao i za dječake u odnosu na djevojčice u istom razredu.

2. CILJ

Budući da je identifikacija nepoželjnih ponašanja pod utjecajem subjektivnog stajališta defektologa koji ponašanje procjenjuje, cilj ovog rada utvrditi je da li se takva ponašanja, na koje su ukazali defektolozi kod djece o oštećenjima vida, stvarno pojavljuju. Također nas zanima intenzitet njihova pojavljivanja u različitim segmentima u toku radnog dana u ustanovi u odnosu na strukturiranost aktivnosti i zahtjeve koji se postavljaju pred učenika.

2.1. Hipoteza

U istraživanju se pošlo od sljedeće hipoteze: H1 - Pojavnost nepoželjnih ponašanja kod slijepa i slabovidne djece u skladu je s procjenama defektologa, a češća su u situacijama gdje se zahtijeva sustavniji rad

(strukturirane aktivnosti - nastava i rehabilitacijski rad).

3. METODE RADA

3.1. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika čine slijepa i slabovidna djeca kod kojih su defektolozi, voditelji produženog stručnog tretmana ili razredni nastavnici od I. do VI. razreda, ukazali na postojanje nepoželjnih oblika ponašanja. Prema tom kriteriju izdvojeno je 16 učenika. Osnovni podaci o njima nalaze se u tablici 1.

Tablica 1
Karakteristike uzorka ispitanika

Varijabla	Kategorije	f
1. Spol	M	13
	Ž	3
2. Kron. dob	-10 g.	6
	10.1-12 g.	7
	12.1-	3
3. Ostatak vida (%)	v = 0	4
	v = 1-10	3
	v = 11-	9
4. Druga ošteć.	ment. retardacija	10
	tjel. invalidnost	3
	oštećenja govora	4
	EPI	3
5. Razred	razvojna grupa 4	4
	I-II	5
	III-IV	5
	V-VI	3

U ovom uzorku prevladavaju ispitanici muškog spola. Prema dobi možemo ih podijeliti u tri skupine. Šestero ispitanika je mlađe od 10 godina, sedmero ima od 10 do 12 godina, a troje je staro više od 12 godina.

Oštećenja vida su unutar zakonskih definicija sljepoće i slabovidnosti. Potpuno slijepih je 4 učenika, a ostali imaju ostatke vida u različitom stupnju. Osim oštećenja vida kod ovih ispitanika postoje i neke druge

smetnje. Kod desetero ispitanika je mentalna retardacija, troje ima tjelesno oštećenje, oštećenje govora je prisutno kod četvero ispitanika, a epilepsija kod troje. U vrijeme provođenja ovog ispitivanja četvero učenika nalazilo se u razvojnoj grupi, a ostali su bili polaznici osnovne škole i to 4 su bili učenici I. i II. razreda, petero ih je bilo iz III. i IV. razreda, a troje iz V. i VI. razreda.

3.2. Uzorak varijabli

U ovom ispitivanju su dvije skupine varijabli. Prvu skupinu čine oblici nepoželjnih oblika ponašanja:

1. Hiperaktivnost
2. Slinjenje
3. Odsustvo kontrole ponašanja
4. Agresivno ponašanje
5. Skretanje pažnje na sebe
6. Otpor autoritetu
7. Sklonost ogovaranja drugih
8. Izbjegavanje obaveza
9. Slaba motiviranost za rad
10. Stavljanje prsta u usta
11. Masturbacija
12. Kratkotrajna pažnja i oscilirajući interes
13. Verbalna perseveracija

Drugu skupinu varijabli čine situacije koje su definirane režimom dana u ustanovi. Izdvojeno je pet specifičnih situacija u kojima se učenici svakodnevno nalaze, to su:

1. odijevanje
2. uzimanje hrane
3. osobna higijena
4. strukturirane aktivnosti
5. nestrukturirane aktivnosti

3.3. Instrumenti i način provođenja ispitivanja

Potrebni podaci prikupljeni su uz pomoć dva anketna upitnika. Upitnik "PODACI O NEPOŽELJNOM PONAŠANJU" namijenjen je za utvrđivanje oblika nepoželjnog ponašanja i osnovnih zapažanja defektologa o takvom ponašanju.

Drugi instrument je "OBRAZAC ZA OPAŽANJE PONAŠANJA", a sadrži osnovne podatke o ispitaniku, opažaču kao i tablicu u koju se unose zapažanja o nepoželjnom ponašanju tokom opservacije. Pojava nepoželjnog ponašanja bilježena je u obliku frekvencija ili trajanja u minutama ukoliko je ono bilo kontinuirano, a označen je i neposredan povod kao i druga dodatna opažanja o nepoželjnom ponašanju.

Nakon što su defektolozi ukazali na oblik nepoželjnog ponašanja kod učenika, provodila se opservacija takva ponašanja na unaprijed definirani način. Učenike se promatralo svaki drugi dan u toku 10 radnih dana u pet različitih situacija (odijevanje, uzimanje hrane, osobna higijena, strukturirane i nestrukturirane aktivnosti). U svakoj situaciji promatranje je trajalo 20 minuta u pet navrata, što znači da je za svako nepoželjno ponašanje trebalo 500 minuta.

3.5. Metode obrade podataka

Podaci o nepoželjnim ponašanjima učenika s oštećenjem vida prikazani su tablično, a zatim su analizirani na kvalitativnoj razini.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

U djece oštećena vida koja su uključena u odgojno obrazovni i rehabilitacijski rad u

specijaliziranoj ustanovi ukazano je na čitav niz nepoželjnih oblika ponašanja (Pinoza 1988). Nesumnjivo je da takva ponašanja utječu na uspješnost rada s takvom djecom kao i na rad u odjeljenju u kojem se ona nalaze. Opservacijom nepoželjnih oblika

ponašanja u različitim situacijama tokom dnevnih aktivnosti utvrđena je frekvencija javljanja odnosno trajanja svakog pojedinog takvog ponašanja.

Rezultati opservacije nalaze se u Tablici 2.

Tablica 2 Rezultati opservacije nepoželjnih ponašanja u učenika oštećena vida po situacijama promatranja

Naziv nepoželjnog ponašanja	I. sit. Oblačenje		II. sit. Uzimanje obroka		III. sit. Osobna higijena		IV. sit. Strukturirane akt.		V sit. Nestrukt. aktivnosti		Ukupno L.
	f	t	f	t	f	t	f	t	f	t	
1. Izbjegavanje obaveza	3	-	7	-	10	17'	18	84'	-	-	38
2. Slinjenje	5	117'	5	143'	7	123'	5	143'	10	141'	32
3. Hiperaktivnost	26	13'	100	40' 40"	27	13'	101	95' 45"	68	74'	322
4. Sklonost ogovaranja drugih	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	4
5. Stavljanje prsta u usta	7	7'	13	24'	10	14'	26	50'	17	44'	73
6. Agresivno ponašanje	20	65'	2	40"	1	-	1	20'	8	40'	32
7. skretanje pažnje na sebe	3	9'	-	-	1	3'	6	5'	3	18'	13
8. Odsustvo kontrole ponašanja	1	1'	7	-	3	-	5	37'	8	28'40"	24
9. Otpor autoritetu	3	-	-	-	4	-	7	15'	10	4'	24
10. Verbalna perseveracija	1	3'	-	-	2	3'	1	30'	-	-	4
	69	215'	134	247' 40"	65	173'	174	479' 45"	124	349' 40"	

Uvidom u zastupljenost nepoželjnih ponašanja u pojedinim situacijama može se analizom prve (oblačenje) uočiti da je najzastupljenije nepoželjno ponašanje - hiperaktivnost koja se javlja 26 puta. Slijedi V - agresivnost ($f = 20$). Znatno su manje zastupljena preostala promatrana ponašanja.

Obzirom na trajanje nepoželjnih ponašanja u ovoj istoj situaciji može se zapaziti da najdulje traje slinjenje (117 minuta). Slijedi po trajanju agresivnost (65 minuta). Ostala nepoželjna ponašanja traju relativno kraće. Zapaženo je također da postoje ponašanja koja su prisutna ali kratkotrajna npr. otpor autoritetu te izbjegavanje obaveza.

Promotrimo li drugu situaciju (uzimanje obroka) i nepoželjna ponašanja koja u njoj dolaze do izražaja primjećujemo da je i ovdje hiperaktivnost najfrekventnije ponašanje ($f = 100$). Nadalje, u ovoj situaciji se uopće ne javljaju neka ponašanja koja su u prvoj situaciji bila prisutna kao npr. otpor autoritetu, te skretanje pažnje na sebe. Ukupno su sva registrirana ponašanja prisutna 134 puta, dakle, gotovo dvostruko više puta nego u prvoj situaciji.

Obzirom na trajanje ponašanja u ovoj situaciji zanimljiv je podatak da najduže traje slinjenje (čak 143 minute).

Kompariramo li ukupno trajanje svih nepoželjnih ponašanja može se zapaziti da je ono veće nego u prvoj situaciji a slično se odnosi i na frekvenciju. Postavlja se pitanje zašto je to tako? Moguće razloge ovakvom nalazu treba tražiti u nedovoljnoj pripremljenosti i osposobljenosti djece oštećena vida za uzimanje obroka. Istina, u posljednje vrijeme zapaža se da se tom problemu u našim uv-

jetima poklanja sve veća pažnja, no kako se čini još uvijek nedovoljna. Stoga ova situacija na dijete oštećena vida vjerojatno djeluje iritirajuće jer ga dovodi pred niz nerješivih problema. To može biti jedan od mogućih razloga da se u njega javlja kao reakcija čitav niz nepoželjnih ponašanja među kojima dominira hiperaktivnost kao najfrekventniji oblik. Tome u prilog govore i T. Košiček i M. Košiček 1965. godine, iznoseći da uzroci nepoželjnih ponašanja mogu biti u pretjeranim zahtjevima i očekivanjima koja nisu u djetetovoj moći (3, str. 401-404). Naravno, sve su to samo pretpostavke a da bi se otkrio pravi uzrok bilo bi potrebno provesti daljnja istraživanja.

Analizom rezultata dobivenih u trećoj situaciji (osobna higijena) već se na prvi pogled može zamjeniti da se sva nepoželjna ponašanja javljaju nešto manje često u odnosu na prvu i drugu situaciju tj. ukupno samo 65 puta, a zapaža se da je i njihovo ukupno trajanje nešto manje nego u ostalim situacijama (173 minute). I u ovoj situaciji promatranja dominantno ponašanje hiperaktivnost ($f = 27$). Značajno je manje zastupljeno prst u ustima te izbjegavanje obaveza koji se javljaju po 10 puta.

Obzirom na trajanje ponašanja u ovoj situaciji promatranja može se uočiti da slinjenje traje najduže od svih (čak 123 minute). Ostala ponašanja traju znatno kraće npr. prst u ustima 14 minuta.

Uvidom u rezultate dobivene u četvrtoj situaciji promatranja (strukturirane aktivnosti) zamjećujemo da je to situacija u kojoj su nepoželjna ponašanja najfrekventnija ($f = 174$) i gdje najduže traju (čak 479 minuta i 45 sekundi). Što bi moglo biti razlogom ovakvom rezultatu? Možda da pogledamo koja

su to ponašanja najfrekventnija u ovoj situaciji. Inspekcijom Tablice 2 zapaža se da je najučestalije ponašanje hiperaktivnost koja se javlja 101 puta, a značajno su manje, ali ipak prisutna ponašanja stavljanje prsta u usta ($f = 26$) te izbjegavanje obaveza $f = 18$).

U odnosu na trajanje pojedinih nepoželjnih ponašanja u situaciji strukturiranih aktivnosti može se reći da najduže traje slinjenje (143 minute). Slijedi hiperaktivnost (95'45'') i izbjegavanje obaveza u ukupnom trajanju od 84 minute.

Nalaz prema kojem je najveća frekvencija a također i trajanje nepoželjnih ponašanja u odnosu na sve situacije promatranja u strukturiranim aktivnostima, ukazuje na mogućnost da nešto u tim aktivnostima djeluje na ispitanika i dovodi do veće izraženosti nepoželjnih ponašanja, nego što je slučaj u ostalim situacijama. Po logici stvari slika bi trebala biti obrnuta tj. pravilno strukturirane i komponirane aktivnosti morale bi upravo dovesti do redukcije takvih ponašanja. Ukoliko to nije slučaj, nego nas-

tava npr. pred učenika postavlja njemu neprimjerene zahtjeve, kao rezultat se može javiti nepoželjno ponašanje. U prilog tome piše A. O. Ross 1967. godine: "Ako su očekivanja u pogledu dostignuća veća nego je djetetov kapacitet da ih ispuni, pritisak koji se vrši na dijete i frustracija kojima su izloženi ono i njegovi roditelji, sve to može imati kao rezultat iritabilnosti, hiperagresivnosti i osjećaj neuspjeha i neadekvatnosti" (4, str. 125). U prilog ovakvom zaključku govori i rezultat analize nepoželjnih ponašanja u nastavi. Naime, nastava se najvećim dijelom odvija frontalno, individualni pristup se poštuje, ali ne u potpunosti. Slično se odnosi na primjenu principa zornosti. Nastavu stoga karakterizira verbalizacija. Sasvim sigurno, ovakav način izvođenja nastave može provocirati nepoželjna ponašanja. Ilustracije radi možemo takva zapažanja potkrijepiti slučajem K. D. u kojeg upravo u situacijama strukturiranih aktivnosti kako to pokazuje Tablica 3.

Tablica 3.
Fenomenologija i frekvencija hiperaktivnosti subjekta

	I Dan		II Dan		III Dan		IV Dan		V Dan	
	glava	ruke	glava	ruke	glava	ruke	glava	ruke	glava	ruke
I	3	-	-	-	2	-	7	6	-	-
II	3	-	-	-	1	1	1	-	1	-
III	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IV	15	4	-	-	11	5	1	1	7	4
V	8	4	-	-	8	6	4	2	4	2
Ukupno	29	9	-	-	21	12	13	9	12	6

Zanimljivo je da se hiperaktivnost manifestira na subjektivim rukama i glavi koji su angažirani pri izražavanju tog oblika nepoželjnog ponašanja.

Iz Tablice 3 se zamjećuje da je u subjekta K. D. hiperaktivnost u toku prvog dana opservacije najučestalija u četvrtoj situaciji nastave ($f = 10$) i to pri realizaciji nastavnog zadatka "Pjesma o Bašku". Tokom trećeg dana opservacije hiperaktivnost se javila u okviru nastavnog zadatka prepričavanje priče o mačkici Tipi. Četvrtog dana opservacije dijete je u situaciji strukturiranih aktivnosti izražavalo neznatnu hiperaktivnost.

Zanimljivo je da su na taj dan u radu primjenjene male tjelesne aktivnosti.

I na kraju, tokom petog dana opservacije se promatrano ponašanje javilo 11 puta u okviru nastavnog zadatka "Što sadrži jedno malo dijete".

Što se tiče fenomenologije hiperaktivnosti u subjekta se javlja u dva osnovna oblika: ljuljanje glave i trešnja ruku. Na osnovu zapažanja u toku petodnevnog opservacije može se izvesti zaključak da je subjekt izražavao daleko manje hiperaktivnosti u dinamičnoj i samoj po sebi motivirajućoj tj. u njemu promjerenoj aktivnosti, dok je u svim ostalim nastavnim satima pokazivao izuzetnu hiperaktivnost. Kako se ovdje radi o djetetu s umjerenom mentalnom retardacijom to upućuje na mogućnost da su sadržaji koji su tokom nastave bili primjenjeni (osim ako se isključi četvrti dan) djetetu neprimjereni tj. suviše složeni. Tako npr. priča o mačkici Tipi veoma je zgodna, međutim, ona je za dijete takvog intelektualnog nivoa suviše složena, a slična je situacija i sa "Pjesmom o Bašku". Stoga obje mogu u takvog djeteta samo provocirati

dosadu i nepoželjno ponašanje ili takvo ponašanje potencirati ukoliko se ono već manifestira.

Drugi je primjer subjekt u kojeg je također kao najfrekventnije ponašanje utvrđena hiperaktivnost. To je M. Z. Djetetov QI je 79. U njega je taj oblik nepoželjnog ponašanja prisutan konstantno svih pet dana ispitivanja i također je najučestaliji u situaciji nastave i produženog stručnog tretmana.

Druga s obzirom na učestalost tog ponašanja je situacija hranjenja (druga situacija). Podaci o učestalosti ovog oblika ponašanja nalaze u Tablici 4.

Tablica 4

Učestalost hiperaktivnosti u subjekta M. Z.

Situacija	I	II	III	IV	V	Ukupno
f	2	8	1	15	6	32

Ilustracije radi možemo navesti da su manifestacije hiperaktivnosti sljedeće: subjekt za vrijeme nastave lupa po Brailleovoj pisačkoj mašini što stvara buku i ometa rad drugih u razredu. Dok sjedi u klupi nemiran je, okreće se, diže se sa stolice, vrpolti se, priča sa dječakom oko sebe. "Pikule" stavlja za vrijeme nastave u mašinu i zatim ih pokušava silom izvaditi van. Ne uspije li u tome, traži nastavnikovu pomoć. Pri tome zapitkuje zašto služi neki "šaraf" na mašini. Nakon nastavnikova odgovora opet pita. Na osnovu svih navedenih zapažanja može se izvesti zaključak da su aktivnosti koje se provode za vrijeme nastave djetetu sasvim sigurno nedovoljno zanimljive i neprimjerene (možda suviše teške obzirom na njegovu mentalnu retardaciju). To je vjerojatno razlog što ono pribjegava dodat-

nim manifestacijama nepoželjnog ponašanja. Čini se stoga osnovanim da bi nastavni program za ovo dijete trebalo prestrukturirati tj. modificirati u smislu da mu se pruže jednostavniji sadržaji i da se možda akcenat stavi na aktivnosti svakodnevnog života te da ga se osposobi za neku manuelnu aktivnost.

Podaci dobiveni analizom svih nepoželjnih ponašanja u petoj situaciji (nestrukturirane aktivnosti i slobodno vrijeme) pokazuju da je i u ovom slučaju najfrekventnije ponašanje hiperaktivnost ($f = 68$). Slijedi prst u ustima ($f = 17$). Ostala ponašanja su manje frekventna.

Što se tiče trajanja pojedinih nepoželjnih ponašanja u ovoj situaciji uočljivo je da najdulje traje slinjenje ($t = 141'$). Značajno manje traje hiperaktivnost ($t = 74'$). Slijedi obzirom na trajanje stavljanje prsta u usta ($t = 44'$) i agresivno ponašanje ($t = 40'$).

Na kraju se može zaključiti da je najveća ukupna frekvencija nepoželjnih ponašanja u strukturiranim aktivnostima ($f = 174$). U tim aktivnostima je u najduže ukupno trajanje ponašanja. Slijedi obzirom na frekvenciju ponašanja situacija uzimanja obroka gdje je ukupna frekvencija nepoželjnih ponašanja ($f = 134$). Treća situacija po učestalosti ponašanja je nestrukturirane aktivnosti (slobodno vrijeme).

Kako bismo mogli objasniti pojavu nepoželjnog ponašanja i u svojoj situaciji gdje to zapravo nismo očekivali? Iako su nestrukturirane aktivnosti u Centru zamišljene u smislu da dijete može slobodno odabrati aktivnost za koju ima najviše interesa i afiniteta, ipak je i ovdje potrebna intervencija i nenametnuto vođenje djeteta od strane defektologa budući da su djeca oštećena

vida sklona pasivnosti i zadržavanju na jednom mjestu i odavanju suvišnim stereotipnim radnjama i drugim nepoželjnim manifestacijama. Stoga, ukoliko ih defektolog ne potiče na aktivnost, ona će biti sklona da manifestiraju takva nepoželjna ponašanja. Tokom opservacije primjećeno je da u slobodnom vremenu ima dosta tzv. "praznog hoda". To je vrijeme kada je dijete prepušteno samo sebi, nedefinirano i neorganizirano vrijeme. Unutar tog vremena nije mu se osiguralo adekvatne aktivnosti i sadržaje koji bi ga mogli zaokupirati do te mjere da se nepoželjna ponašanja svedu na najmanju moguću mjeru, odnosno da se u njega ne javljaju nepoželjne reakcije i ponašanja. Osim osiguranja stručnog praćenja djeteta trebalo bi vjerojatno i promijeniti neke uvjete života u ustanovi, kako bi atmosfera postala slična onoj u roditeljskom domu. Tako npr. spavaonica bi trebala biti opremljena tako da dijete u njoj može odigrati kakvu društvenu igru, pogledati TV program, igrati kompjuterske igre i sl. Sigurno je da bi takvo uređenje zahtijevalo dodatno materijalno opterećenje za ustanovu ali možda ne tako velike kao što to na prvi pogled izgleda.

Ispitivanje je pokazalo da su u učenika oštećena vida prisutna sva ona ponašanja koja su defektolozi na početku ispitivanja naznačili kao nepoželjna osim tri. Nisu prisutna sljedeća ponašanja: masturbacija, slaba motivacija za rad i kratkotrajna pažnja i oscilirajući interes. Osim toga, i neka ponašanja koja su oni naveli kao nepoželjna veoma su slabo došla do izražaja tako da ih skoro možemo zanemariti. To je npr. slučaj sa sklonošću ogovaranja drugih i verbalnom perseveracijom čija je ukupna frekvencija u svim situacijama ($f = 4$). Ponašanje

koje se manifestira samo 4 puta svakako ne bismo mogli okarakterizirati kao nepoželjno, u smislu da ono predstavlja teškoću u odgojno-obrazovnom radu (osobito ako je takve fenomenologije kao što je to ovdje slučaj). Slična je situacija i sa skretanjem pažnje na sebe, što se također relativno rjeđe javlja.

5. ZAKLJUČAK

1. U djece oštećena vida prisutna su sva nepoželjna ponašanja koja su naznačili

defektolozi osim tri. Prisutno je ukupno deset ponašanja.

2. Nepoželjna ponašanja nisu jednakomjerno distribuirana u svim situacijama promatranja.
3. Prisutnija su u situacijama strukturiranih aktivnosti, ali su relativno frekventna i u situacijama u kojima je organizacija života ležernija (slobodno vrijeme).

LITERATURA

1. Popović D. (1978) Trauma odvajanja slepog deteta od porodice radi lečenja i školovanja. *Socijalna misao*, 11461-465 i 12, 509- 513.
2. Pinoza Z. (1988) Oblici nepoželjnih ponašanja kod djece s oštećenjima vida. *Defektologija* (u štampi).
3. Košiček M., Košiček T. (1965) *I vaše dijete je ličnost*. Panorama, Zagreb.
4. Ross A. O. (1967) *The Exceptional Child in the Family*. Grune and Stratton INC. New York.

THE RESULTS OF THE OBSERVATION OF THE UNDESIRED WAYS OF BEHAVIOR IN PUPILS WITH VISUAL IMPAIRMENTS ¹

Summary

The purpose of this paper is to analyze the results of the observation of undesired ways of behavior in blind and partially sighted children which were stressed out by defectologists in the Centre for education "Vinko Bek", Zagreb. Systematic observation estimated the existance of all identified undesired ways of behavior except three.

It has also been proved that such behaviors are more frequent in situations which are according to it's nature structured (rehabilitation work and education). In those asking for more selfactivity and selfinitiative at the side of a pupil (free time) such behaviors are less frequent. This findings are confirmed in the analysis of undesired behaviors of some of the pupils in the sample.

¹ This paper is part of the Project titled "Evaluation of the selective programs for the transformation of undesired and insufficient ways of behavior in children wick developmental difficulties.